

УДК 339.747:339.923:061.1(ЄС)(045)

М.А. Ричка, канд. екон. наук, ст. викладач,
М.В. Кульбіда, студент 4 курсу,
Інститут міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

АНТИКРИЗОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АНОТАЦІЯ: Проаналізовано досвід ЄС щодо стабілізаційних заходів світогосподарського устрою посткризового періоду 2007—2010 рр. Досліджено напрями антикризових заходів ЄС, висвітлено динаміку та сучасні тенденції регуляторних заходів, а також їх вплив на інші країни, зокрема на Україну.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: антикризові заходи, фінансова криза, ставка відсотка, борг.

АННОТАЦИЯ: Проанализирован опыт ЕС относительно стабилизационных мер хозяйственного устройства посткризисного периода 2007—2010 гг. Исследованы направления антикризисных мер ЕС, освещены динамика и современные тенденции регуляторных мер, а также их влияние на другие страны, в частности на Украину.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: антикризисные меры, финансовый кризис, ставка процента, долг.

ANNOTATION: Experience of EU stabilization measures of world order in the post-crisis period of 2007—2010. Directions of EU anti-crisis measures, highlights current trends and dynamics of regulatory measures and their impact on other countries, including Ukraine.

KEYWORDS: anti-crisis measures, the financial crisis, the interest rate debt.

Вступ. Розвиток взаємозалежних економік країн світу в нестабільних глобальних умовах проявляє схильність до фінансових криз, які набувають домінуючих ознак сучасного світового господарства. Адаптація суб'єктів міжнародних економічних відносин до цих умов модернізує структуру національних економік практично всіх країн світу. ЄС вдало доповнює національні інструменти регулювання своїх країн, демонструючи спроможність протистояти глобальним економічним викликам часу. Фінансово-економічна криза 2007—2010 рр. швидко набула глобального характеру і торкнулася в тій чи тій мірі практично всіх значущих економік світового господарства. В умовах глобалізації фінансова криза, що зародилася в США, швидко поширилася на Європу і спочатку вилилася в кризу ліквідності, а потім вразила реальний сектор.

Постановка проблеми. Найближчою перспективою світової економіки стане рецесія, що призводить до активних заходів на шляху до мінімізації втрат і недопущення спалаху значно більших кризових явищ у світовому масштабі. Політика консолідації та співпраці, яку демонструє ЄС, вирішує питання координації зусиль світової спільноти і глобального управління, активно формулює нові антикризові заходи, які схвалюються міжнародною спільнотою.

Актуальність даної теми полягає в оцінці антикризових заходів на основі програм, що пропонують уряди різних країн і організацій, на базі яких можна

проаналізувати стан боротьби з кризою, подолати «прогалини» в антикризових програмах, спрогнозувати майбутній стан економіки. Розгляд проблеми оцінки ефективності заходів дозволить краще організувати роботу по боротьбі з кризою, визначити ефективність застосування антикризових методів для економік країн ЄС.

Аналіз основних джерел і публікацій. Дослідження проблеми кризових явищ та їх розвиток, оцінку умов їх поширення та механізми подолання наслідків, належать закордонним і вітчизняним ученим: В. Беверіджу, В. Вернадському, А. Гальчинському, Дж. Гелбрейту, В. Гесцу, Д. Гобсону, Дж. Кейнсу, М. Кондратьєву, С. Кузнецу, Д. Лук'яненку, П. Кругману, Ю. Пахомову, О. Плотникову, Дж. Соросу, Дж. Стігліцу, Я. Столярчук, М. Туган-Барановському, А. Філіпенку, І. Фішеру, Дж. Хіксу, Й. Шумпетеру та багато ін.

Виклад основного матеріалу. Політика виходу країн з кризи традиційно носила національний характер і проводилась урядами в цілях захистити, насамперед, вітчизняні галузі економіки, що створювало передумови розвитку протекціонізму в міжнародній торгівлі та здійснювало негативний вплив на динаміку світової економіки в цілому. Більш ефективною відповіддю на глобальну економічну кризу повинна стати скоординована політика регіональних об'єднань або глобальна антикризова політика. Більш глобалізований характер світової економіки в порівнянні з минулими століттями означає, що ті величезні фінансові ресурси, які накопичені фінансовими інститутами, можуть бути більш швидко перекинуті з одного сегмента в інший: з прибуткового — в кризовий. На розвиток економік впливають як регіональні, так і міжнародні економічні організації. Вони здатні пом'якшити дію негативних тенденцій в економіці й відкласти початок кризи. Але, з іншого боку, коли внутрішні економічні дисбаланси системи стають настільки відчутними, що їх вже не можливо гасити, то наслідки стають більш руйнівними [2].

Тільки масштабне глобальне співробітництво і координація дій можуть дозволити отримати ефективну віддачу для світової економіки в цілому від прийнятих на національному та регіональному рівнях мір. Заходи, прийняті під час кризи, в більшості своїй застосовні і в період сталого розвитку. Криза мине, а реальна потреба в регулюванні світової економіки залишиться. У надрах світового господарства розвивається об'єктивна тенденція до формування системи регулювання все більшої кількості різних галузей, які стають у зростаючій мірі взаємозалежними та взаємопов'язаними в рамках єдиного глобального організму світової економіки [3].

Але чи готові до цього держави, об'єднання, провідні міжнародні економічні інститути? Треба відзначити, що ЄС в останні роки часто стає або ініціатором, або однієї з головних рушійних сил, або навіть моделлю міжнародного регулювання. Та й кому, як не найбільш розвинутій на шляху інтеграції економік об'єднанню задавати тон і параметри формування нової системи міжнародного економічного регулювання? Це простежується на численних прикладах. Багато країн і регіональних об'єднань використовують досвід ЄС щодо формування зони вільної торгівлі і митного союзу, зняття бар'єрів на шляху переміщення послуг, капіталів, людей. Як відомо, ЄС був і залишається найактивнішим прихильником прийняття міжнародних заходів з обмеження викидів парникових газів у

боротьбі за збереження клімату й піонером з формування ринкової системи торгівлі емісійними квотами. Антикризова політика не є винятком. Також ініціатором міжнародної координації антикризових заходів у багатьох випадках був ЄС. Саме за його ініціативою в 2008 р. у Вашингтоні на саміті «G-20» почалася розробка глобальної антикризової політики [4].

Здатність діяти в критичній (кризовій) ситуації є свого роду перевіркою на міцність ЄС як об'єднання. Під час кризи кожна країна прагне захистити національну економіку, тому за певних обставин може «забути» про свої зобов'язання перед партнерами, може ввести протекціоністські заходи в інтересах вітчизняних виробників. Саме тому наявність загальної або скоординованої політики в період кризи необхідна спільноті економічних інтересів країн союзу.

У ЄС до світової кризи 2007—2010 рр. не було антикризової політики. Власне кажучи, в ЄС ніколи й не виникало настільки гострої необхідності в її проведенні. Проте Європейський союз володіє потужними ресурсами впливу на макроекономічну ситуацію. Для проведення загальної політики є відповідні інститути, механізм, правова база й інструментарій. Митний союз, єдиний внутрішній ринок, валютний союз зміцнюють світові позиції ЄС і розширюють здатність протистояти зовнішнім економічним потрясінням. У ЄС найбільша серед усіх міжнародних економічних інститутів здатність координувати національну політику країн членів [4].

Основними параметрами антикризових заходів грошово-кредитної політики ЄЦБ стали: використання операцій на відкритому ринку для забезпечення безперервного доступу до ліквідності платоспроможних банків; збільшення (з 2008 р.) обсягу ліквідності, що надається за допомогою стандартних тижневих тендерів; надання ліквідності за допомогою добових кредитів — овернайт (раніше не використовувалися); кардинальне розширення строків кредитування; проведення кредитних тендерів з фіксованою ставкою при повному забезпеченні поданих заявок (до цього не проводились); звуження коридору між ставками подових кредитів і депозитів [4]; відновлення та стабілізація, ринків кредитування; удосконалення діяльності Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку щодо фінансової та кредитної співпраці з країнами ЄС та їх суб'єктами [9]. Як результат такої політики, ЄЦБ збільшив обсяг операцій на боргових ринках і провів масштабні операції вливання ліквідності у фінансову систему, надавши позики банкам 2012 року майже 0,5 трлн євро на три роки [8].

Відчувають суттєвий тиск боргових ринків Іспанія та Італія [6]. Пропозиції викупу цих боргів має бути стабільною та прийнятною, ніж просто викуп Німеччиною боргів інших країн ЄС. Рятувати спільну валюту Європейського Союзу пропонують Вашингтон, Пекін, Лондон і великі столиці самого союзу, таким чином: а) створити спільну валюту за допомогою банківського союзу (зі страховкою всіх депозитів у єврозоні, єдиним банківським наглядом та допомогою у рекапіталізації тих установ, що відчувають труднощі); б) перейти від обмеженого руху боргів Союзу до спільних боргових зобов'язань єврозони, де периферійні країни зможуть перепочити та знизити тиск відсотків на їх бюджети [7].

Євросоюз пропонує антикризовий пакет проти боргової кризи єврозони наступного формулювання: по-перше, необхідні єдині вимоги до банків ЄС (єди-

ний орган банківського нагляду, який діятиме спільно з Євроцентробанком (ЄЦБ)); по-друге, необхідно рекапіталізувати проблемні банки зони євро безпосередньо за рахунок коштів Європейського фонду фінансової стабільності (EFSF) і «Європейського стабілізаційного механізму» (ESM). Ці заходи завдають зростанню держборгів, адже урядам не потрібно буде націоналізувати проблемні банки (в першу чергу, банки Італії та Іспанії) [9].

Фінансову допомогу потребують не тільки Греція, Іспанія, але й Португалія, Ірландія, Кіпр, Угорщин, а також може потребувати Італія і Словенія. Словенія має ризик повтору грецького сценарію, адже державний борг країни в 2011 році досяг 47,6 % ВВП, що більше вдвічі з моменту введення в євро у 2007, а до кінця 2012 року він може сягнути до 54,7 % ВВП. При цьому Світовий банк за 2012 рік прогнозує спад економіки єврозони на 0,3 %, падіння ВВП ЄС більше ніж 2,7 % [1], зокрема, в Італії ВВП може впасти на 1,8 %, в Іспанії — на 1,3 %, в Португалії — на 3,2 % [9].

Фінансова підтримка здійснюється національними бюджетами країн – членів. Так, спочатку лідери країн ЄС оголосили про національні плани боротьби із кризою на загальну суму в 1,3 трлн дол. США. Можливість надавати масову пряму фінансову допомогу у ЄС для країн обмежені, адже бюджет союзу складає всього 1,3 % ВВП держав-членів. ЄЦБ, як головний інститут ЄС грошово-кредитної політики, регулює формування нового змісту антикризової політики та координує дії країн ЄС на міжнародному рівні. Першою важливою задачею для вирішення в ЄС у терміновому порядку є відновлення ліквідності ринку та рекапіталізація банківської системи. З 2008 року ЄЦБ, який в умовах кризи змінив пріоритети своєї політики, замість підтримки високої ставки відсотку та боротьби з інфляцією, нову політику спрямував на послідовне скорочення облікової ставки відсотку, на забезпечення сприятливих умов рефінансування національних банків, на збільшення термінів кредитування, на стримування вартості позикових коштів. У 2008 році облікова ставка досягла найвищого за останні 7 років значення — 4,25 %, підвищення якого передбачалося й на далі. Однак після настання рецесії, скорочення ставки до 1,25 % у 2009 році досягло свого абсолютного рекордного значення протягом існування ЄЦБ, але воно вище ніж у США та Японії, де банки кредитуються майже під нульовий відсоток. Навіть консервативна Великобританія скоротила ставку з 5,25 % у 2006 році до 0,5 % під час кризи (найнижчий рівень з XVII століття) [4]. Крім того, у 2012 році ЄЦБ знизив свої базові відсоткові ставки на 0,25 %: ставка за кредитами зменшена до нового рекордного мінімуму 0,75 % річних, депозитна ставка тепер дорівнює нулю, а ставка за маржинальними кредитами знижена з 1,75% до 1,5%. Таким чином поживається економічна активність за рахунок здешевлення фінансових ресурсів для банків і реального сектору [10].

Заходи щодо скорочення витрат, які впроваджують більшість країн Європи, як інструмента боротьби із борговою кризою, в 2012 році співробітники МВФ визнано неефективним, також більшість заходів економії супроводжуються зростанням податків. Зокрема зазначається, що повернення до «не-кейнсіанської фінансової політики є невчасним кроком та передбачають, що дифляційна політика Греції та Іспанії може подовжити та поглибити рецесію їхніх економік [5]. Нарощування інвестицій і скорочення податків розширить споживання та «запустить» економіку,

перш за все завдяки зростанню виробництва та розширенню зайнятості (23 млн осіб країн ЄС втратили роботу протягом кризи 2007—2010 рр.) [6].

Основними напрямками спільної антикризової політики країн ЄС щодо підтримки реального сектора економіки є бюджетна політика, яка передбачає стимулювання поживлення економічного зростання шляхом вливання в економіку ЄС (у 2009 р. сума сягнула 170 млрд євро — 1,2 % ВВП ЄС); стимулювання попиту; підтримання зайнятості (у 2009 р. безробіття в ЄС-27 склала 8,4%, у зоні євро — 8,9 % [1]); реалізація чотирьох пріоритетів Лісабонської стратегії (зайнятість і робочі місця, підприємництво, інфраструктура та енергетика, наукові дослідження та інновації) [9].

Будучи обмеженими у здатності проводити девальвацію та коригування відсоткових ставок, країнам — членам ЄС залишається лише стимулювати зростання заощаджень і скорочення імпорту товарів і послуг, чим може скоротити торговельний дефіцит, такий антикризовий сценарій пропонується Греції. З іншої сторони, країни із позитивним торговим балансом (Німеччина, Австрія та Нідерланди) стимулюють зростання доходів населення та розширення споживання як домогосподарствами, так і корпоративним сектором.

Загальні антикризові заходи ЄС підкріплюються власною антикризовою політикою кожної країни залежно від потреб її господарства. У найбільш розвинених країнах ЄС, Франції та Великобританії, помітні позитивні результати. Інші, більш слабкі держави, такі як Естонія, Греція, Угорщина поступово намагаються вийти з рецесії. За даними МВФ, країни Азії та Японії відчують гальмування зростання світової економіки, а також глобальними ризиками стануть відтік капіталу з азійського регіону, спад китайського експорту, що спричинить негативні тенденції банківської системи країни, погіршені умови отримання китайських кредитів іншими економіками світу, можливість розгортання боргової кризи в Японії [9].

Падіння темпів економічного росту провідних країн світу, зокрема ЄС, для України підвищують ризики економічної стабільності країни, адже експорт країни складає 56 % ВВП. За оцінками МВФ, темп зростання ВВП в Україні знизиться з 5 % 2012 року до 3,5 % у 2013 році. Отже, Україна економічно та політично взаєпов'язана з євро-країнами [10]. Україна не в змозі скористатись жодною із запропонованих програм і заходів у чистому вигляді, оскільки особливості економічного та соціального розвитку країни, інфраструктура товарного та фінансового ринку має суттєві відмінності. Крім того, антикризові заходи (порівняно з рівнем ВВП України). Політика національних антикризових заходів потребує здійснення обмеження одних ринкових свобод (вільний рух капіталів) на користь інших (рекомендовано полегшити рух трудових ресурсів з метою забезпечення більшої зайнятості), шляхом відповідних угод на міждержавному рівні. Подолання фінансово-економічної кризи в Україні повинне відбуватися за умов політичної стабілізації та, найголовніше, консолідації українського суспільства.

Висновки. Фінансово-економічна ситуація 2007—2010 рр., що склалася внаслідок кризи, актуалізує інституційну консолідацію та координацію різних економічно розвинених фінансових систем у відповідь тенденціям розвитку фінан-

сової структури світу. Зокрема, подолання наслідків фінансової кризи України необхідно вивчати та консолідувати міжнародний досвід фінансових систем Європейського Союзу, який на своєму шляху до стабілізації формує нову систему міжнародного економічного регулювання, буде новий економічний поряток, оновлює принципи та механізми глобального управління.

Література

1. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
2. *Дорош С.* Мировые финансисты: в Европе зарождается шторм / С. Дорош. — Режим доступу: <http://www.bbc.co.uk>
3. *Паньков В. С.* Глобализация экономики: сущность, реалии, виды на будущее / В. С. Паньков // *Международная экономика.* — 2009. — №6. — С. 4—24.
4. Europeans agree to use bailout fund to aid banks. — Режим доступу: <http://nytimes.com>
5. We can't rely on the fed to rescue us. — Режим доступу: <http://ft.com>
6. <http://euro-nomics.com/http>
7. Start the engines, Angela. The world economy is in grave danger. A lot depends on one woman. — Режим доступу: <http://www.economist.com>
8. Надлишкова ліквідність є каталізатором невизначеності // *Економічна правда.* — 20 лютого 2012. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news>
9. *Резнікова О.* Глобальне переформатування світової економіки: причини, тенденції / О. Резнікова. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua>
10. Європа нам допоможе. — Режим доступу: <http://news.finance.ua>

Статтю подано до редакції 13.10.2012 р.

УДК 339.9

Є.І. Різниченко,
магістр міжнародних економічних відносин,
здобувач кафедри Світового господарства
і міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Тараса Шевченка

НОВА АРХІТЕКТОНІКА ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В ЄВРОПІ

АНОТАЦІЯ. У статті аналізуються нові інститути фінансового нагляду та контролю у ЄС. Розглянуто спільні та відмінні риси між Європейським стабілізаційним механізмом і Європейським фондом фінансової стабільності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Європейський союз, фінансова стабільність, Європейський стабілізаційний механізм.

АННОТАЦИЯ. В статье анализируются новые институты финансового надзора и контроля в ЕС. Рассмотрено общие и отличительные черты между Европейским стабилизационным механизмом и Европейским фондом финансовой стабильности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Европейский союз, финансовая стабильность, Европейский стабилизационный механизм.